

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

ГОД. LXIII

СКОПЈЕ, 4-6 2016

СОДРЖИНА

ПОВОДИ

- Добрила Миловска*
ВО СЛАВА НА СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ
(по повод 1100 години од неговото упокојување).....5
- Димитар Пандев*
ПОТСЕТУВАЊА СПРОТИ
МАКЕДОНСКОФИЛОЛОШКИОТ ЈУБИЛЕЈ9
- Аџанас Николовски*
ПРОФ КРУМ ТОШЕВ – 40 ГОДИНИ
ОД СМРТТА (29.2.1912–20.11.1976)
(биографско-творечки акценти).....21

ЈАЗИК

- Искра Пановска-Димкова*
ПОДВИЖНИ ВОКАЛИ29
- Мајмилда Саздова*
ЗА УПОТРЕБАТА НА ОДРЕЧНИОТ
ПРЕФИКС НЕ- ВО МАКЕДОНСКИОТ
СТАНДАРДЕН ЈАЗИК35
- Сџанислав Сџанковиќ*
МОРФОЛОШКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ПРЕСЕЛЕНИЧКИТЕ
МАКЕДОНСКИ ГОВОРИ ВО ЈУЖЕН БАНАТ
(по повод седумдесет години од преселбата на Македонците од
НР Македонија и Мала Преспа во јужен Банат, Војводина, Србија).....41

Бојан Пејревски
ОСНОВНИТЕ ПОИМИ НА ТЕОРИЈАТА
НА СЕМАНТИЧКИТЕ БЛОКОВИ
(илустрација со примери од македонскиот јазик).....55

Милена Касаноска-Чагловска
ФРАНЦУСКИТЕ АТРИБУТИВНИ КОНСТРУКЦИИ СО
ГЛАГОЛИ КОИ ОЗНАЧУВААТ МИСЛОВЕН ПРОЦЕС И
НИВНИТЕ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....63

ЛИТЕРАТУРА

Весна Мојсова-Чешишевска
ЕСЕИ ИНСПИРИРАНИ ОД ПРИКАЗНИТЕ
ЗА РОСИЦА И ЕЛОИЗА77

Јасна Кошеска
СТАТУСОТ НА ГЕСТОТ КАЈ КАФКА, КУНДЕРА И КИРКЕГАРД.....93

Трајче Стамески
МОНОЛОШКАТА РЕЧ НА ЕПСКАТА ПЕСНА
(врз моделот на македонските народни песни за Болен Дојчин).....107

Тајјана Срцева
МЕТАФОРАТА НА ТИШИНАТА И
ЛУДИЛОТО НА МАКЕДОНСКИОТ КНИЖЕВЕН ЛИК113

Марјина Јакимоска
АНАЛИЗА НА „СЕРДАРОТ“ ОД ГРИГОР ПРЛИЧЕВ123

МЕТОДИКА

Гордана Алексова
ОБРАЗОВНИТЕ ЗАДАЧИ
НА НАСТАВНАТА ЕДИНИЦА *СЕГАШНО ВРЕМЕ*.....137

ЈАЗИЧЕН ПОТСЕТНИК

Васил Дрвошанов
НЕПОТРЕБНИ ЗАЕМКИ ВО ПРАКТИКАТА147

Снежана Пејрова-Џамбазова
ТЕЛЕВИЗИСКИТЕ РЕКЛАМИ И НОРМАТА153

ПРИКАЗИ

Лилјана Макаријоска
ЗНАЧАЕН ПРИЛОГ КОН ПРОУЧУВАЊЕТО
НА ЈАЗИКОТ НА ДАМАСКИНИТЕ
(Петар Хр. Илиевски, Красимира Илиевска,
Киевски дамаскин, МАНУ, Скопје 2015).....157

Весна Мојсова-Чейшневска

НАЦИЈАТА ШТО НЕ ГИ ЦЕНИ И ШТО НЕ ЗНАЕ
ДА ГИ ЦЕНИ СВОИТЕ РАСКАЖУВАЧИ, ГО ГУБИ
СВОЕТО ДЕТСТВО (100 години од раѓањето на
Радослав Петковски, авторот на некогашната
лектира „Рибарот Климе“).....163

Бобан Караџејовски

САМРАК НА/ЗА ВРЕДНОСТИТЕ – РАЃАЊЕ НА НОВ СВЕТ
(Милан Ѓурчинов, *Залез на аксиолошкиот
релативизам*, МАНУ, Скопје, 2015).....169

Бојан Пејревски

ПЛЕДОАЈЕ ЗА АВТОНОМНА ЛИНГВИСТИКА
(Biglari, Amir, ed, 2013. *Les risques du discours : Rencontres avec
Oswald Ducrot*. Paris: Édition Lambert-Lucas)177

IN MEMORIAM

Трајче Стамески

ПРОФ. Д-Р ФАНИЈА ПОПОВА (18.5.1944–16.10.2016)183

Бојан Петревски
ОСНОВНИТЕ ПОИМИ
НА ТЕОРИЈАТА НА СЕМАНТИЧКИТЕ БЛОКОВИ
(илустрација со примери од македонскиот јазик)

Воведни белешки

Теоријата на семантичките блокови е продлабочување, радикализација на лингвистичката теорија на аргументацијата (теоријата на аргументацијата во јазикот). Според тоа, за да се зборува за првата, неопходно е да се имаат предвид барем елементарните начела на втората.

Творецот на теоријата на аргументацијата во јазикот, Дикро¹, посочува дека е во прашање пристап според кој аргументациите што се изведуваат со речениците, се содржани во зборовите употребени во нив. Во таа смисла, со своите значења, зборовите му отвораат на дискурсот различни можности, т.е. ги условуваат продолженијата на исказите во кои влегуваат (Biglari 2007, 24, 32-33).

Теоријата тргнува од тоа дека примарната функција на јазикот се состои во тоа што на зборуваачите им овозможува стереотипни акции со кои можат да преземаат улоги и да си ги наметнуваат едни на други. Во тие, стереотипни акции (кои се вградени во јазикот, т.е. се од структурен карактер) спаѓаат и аргументациите, кои се конститутивни за значењето (Ducrot 1984, 112).

Од таа перспектива, зборот е аргумент² со кој може да се поткрепат различни заклучоци. На пример, именката *сѝрав* може да послужи како аргумент за следниве продолженија: *Сѝравоѝ ѓи оѓраничува луѓеѝо; Сѝравоѝ има и добра сѝрана, сѝречува ризици; Сѝоред некои ѝсихолози, сѝравоѝ ѓи зайвора луѓеѝо, а сѝоред друѓи, найроѝив, ѓи ѝѝера да создавааѝ ѝријаѝелсѝива, за да не осѝанайѝ сами* итн.

Дикро (Biglari 2007, 32) се осврнува и на иновацијата на теоријата на семантичките блокови во однос на теоријата на аргументацијата. Во таа смисла, за разлика од теоријата на аргументацијата, која во аргументацијата гледа поврзување меѓу две идеи (зборови, искази) чии значења ги смета за независни едно

¹ Коавтор на теоријата е Жан Клод-Анскомбр (Anscombre et Ducrot 1995).

² Терминот аргумент се употребува строго во контекстот на теоријата за која станува збор.

од друго, теоријата на семантичките блокови покажува дека релацијата меѓу два елемента што сочинуваат аргументација им е инхерентна, така што не може да се опишат независно еден од друг. Со други зборови, двата елемента на една аргументација, *A иака што B*, се содржат, т.е. се налагаат еден со друг во своите значења, според што сочинуваат семантички блок. Така, ако се прифати дека именките *оѓорченоси* и *цинизам* сочинуваат семантички блок, односно дека влегуваат во аргументации парафразирани како *оѓорченоси ТАКА ШТО цинизам* (реализирани во искази од типот на *Цинизмот му произлегува од оѓорченоси*), двете именки имаат значења што се зависни едно од друго.

Творецот на теоријата на семантичките блокови, Марион Карел (Carrel 2011; 2012), посочува дека, најопшто земено, тргнува од хипотезата оти сите полнозначни зборови во јазикот треба да се опишат преку аргументативни предикати, т.е. оти сите искази може да се парафразираат преку аргументативни дискурси. Тоа ја сместува теоријата помеѓу пристапите според кои исказите (материјалните реализации на речениците) имаат и друга функција освен репрезентативната (претставувачката во однос на светот). Во таа смисла, теоријата на семантичките блокови оди чекор натаму во однос на класичната реторика (според која дискурсот овозможува и да се дејствува врз соговорникот, а не само да се претставува светот) и, во согласност со теоријата на аргументацијата во јазикот, според која аргументациите со кои се служи дискурсот се содржани во зборовите што се употребуваат, го застапува гледиштето дека аргументацијата е содржана во значењата на речениците реализирани од исказите.

Еден од примерите со кои Карел (2012) го илустрира интересот на својата теорија е *Овој хошел е добар*, чија семантичка функција не ја согледува во неговата референција, туку во потенцијалните продолженија (аргументативни можности): на пример, *ако се смесиме шука, ќе се одмориме*. Според Карел, да се зборува значи да се поврзуваат зборови во аргументативни шеми, според што дискурсот е комбинирање зборови во извесен ред. Со тоа, таа ја разграничува својата теорија од пристапите што примарно се интересираат за репрезентативната функција на јазикот.

Во таа смисла, теоријата на семантичките блокови е од иманентен тип, т.е. си поставува цел да го опише јазикот преку јазикот. Салсман (Salzmann 2012) izdelува четири пристапи кон значењето на зборовите и на речениците: *референцијална*, *когнитивна*, *прагматичка* и *аргументативна* семантика (во која се вклопува и теоријата на семантичките блокови). *Референцијална* семантика тргнува од тоа дека јазичните изрази (зборовите

и речениците) се однесуваат на делови од стварноста (особини, објекти, состојби на нештата). *Когнитивната* семантика ги поврзува зборовите со ментални претстави, т.е. настојува да покаже како се артикулираат јазикот и мислата. И референцијалната и когнитивната семантика за примарна ја сметаат репрезентативната (претставувачката) функција на јазичните изрази, чија употреба, според тоа, зависи од тоа што го репрезентираат. Спротивно на тоа, *прагматичката* семантика, која тргнува од принципот на Витгенштајн: „Не прашувај за значењето, туку за употребата“ (Don't ask for the meaning, ask for the use.), го разгледува значењето на зборот како зависно од неговата употреба, т.е. од тоа за што служи (неговата функција). Сепак, во некои случаи поврзувањето на зборот со функција е поврзување со тоа што го репрезентира. Во таа смисла, референцијалната, когнитивната и прагматичката семантика се, кажано со изразот на Салсман, „паралелистички“, т.е. го споделуваат разгледувањето на јазичните изрази во врска со надворешнојазични ентитети. Од друга страна, според *аргументивната* семантика, која му пристапува на јазикот како на автономен значенски систем, значењето на еден збор не се доведува во врска со светот, мислата и употребата (употреба во смислата посочена од Витгенштајн), туку со други јазични изрази. Инаку кажано, значењето на реченицата (т.е. на зборовите што ги содржи) се состои во нејзините аргументативни продолженија, со кои може да се парафразира.

Поимот *аргументивен аспект*

Аргументативните парафрази посочени од Карел може да бидат од два типа. Од една страна, може да содржат сврзник од типот на *иака шито, ако* и *зашито* (во македонската терминологија: последични, условни и причински, односно, во широка смисла, каузални), а од друга – *сејак, иако* (*макар шито*) (во македонската терминологија: допусни).

Како што посочува Кида (Kida 2002), кој ја резимира теоријата, од перспектива на аргументативната лингвистичка семантика (теоријата на семантичките блокови), исказот е поврзување меѓу два сегмента на дискурсот што се семантички зависни еден од друг на два начина – *нормативен* и *трансгресивен*, за кои се употребува терминот *аргументивни аспекти*. Од една страна, еден исказ е составен од нормативно поврзување ако се состои од два сегмента што се интерпретираат како вообичаена, очекувана врска. Од друга страна, исказот е составен од трансгресивно поврзување ако остава необичен впечаток во поврзувањето на двата сегмента.

За првиот тип поврзување (нормативното) како знак ознака се користи последичниот сврзник *ѿака шѿо* (*done*), а за вториот (трансгресивното) – партикулата *сеѿак* (*pourtant*).

За илустрација може да послужи придавката *зборлив*.

Тој е ѿрифайѿен заѿоа шѿо е зборлив. Оѿвореносѿа е ѿресудна ѿредносѿ.

Теоријата на семантичките блокови³ го анализира поврзувањето меѓу двата исказа на следниов начин:

(1) зборлив ТАКА ШТО прифатен

- а) *Тој е зборлив: сѿоред ѿоа, ѿрифайѿен е.*
- б) *Тој е зборлив, ѿака шѿо е ѿрифайѿен.*
- в) *Ако е зборлив, ѿој ќе биде ѿрифайѿен.*
- г) *Прифайѿен е зашѿо е зборлив.*
- д) *Тој, кој е зборлив, е ѿрифайѿен.*

Петте исказа од примерот (1) изразуваат иста гледна точка, според која прифатливи се тие што се зборливи. Формално, таа гледна точка може да се реализира различно, т.е. во кој и да е од петте искази, кои припаѓаат на ист *арѿуменѿаѿивен асѿекѿ*⁴. Според тоа, поимот *арѿуменѿаѿивен асѿекѿ* се однесува на целина од искази каде што е изразена иста гледна точка на поврзување меѓу два сегмента. На пример, во врска со петте посочени искази, целината ќе се означи како *зборлив ТАКА ШТО ѿрифайѿен*.

Ако се претпостави друг, спротивен контекст, во кој исказот во првиот пример се варира одречно, ќе се изведе следново поврзување:

Тој не е ѿрифайѿен, иако е зборлив. Редок случај, зашѿо оѿвореносѿа секогаш била ѿресудна ѿредносѿ.

Поврзувањето ќе се анализира на следниов начин:

(2) зборлив СЕПАК неприфатен

- а) *Тој е зборлив: и ѿокрај ѿоа, не е ѿрифайѿен.*
- б) *Тој е зборлив; сеѿак, не е ѿрифайѿен.*
- в) *И да е зборлив, нема да биде ѿрифайѿен.*
- г) *Не е ѿрифайѿен, иако е зборлив.*
- д) *Тој, кој е зборлив, сеѿак, не е ѿрифайѿен.*

³ В. Кида (ibid.), Карел (ibid.).

⁴ Треба да се забележи дека во соодветен контекст, последната реализација (*Тој, кој е зборлив, ѿрифайѿен е.*) може да биде и трансгресивна, т.е. еквивалентна на 2д: ‘иако е зборлив, прифатен е’.

Петте искази во (2) го споделуваат аргументативниот аспект со претходните, односно, исто така, тргнуваат од зборливоста како од причина за прифатеност, а се означуваат како зборлив СЕ-ПАК неприфатен.

И во исказите под (1) и во исказите под (2) на зборливоста се гледа како на предност, т.е. како на отвореност, екстрoвертност. Разликата се состои во тоа што во (1) дискурсот ги комбинира двата сегмента нормативно, а во (2) – трансгресивно.

Кида (ibid.) посочува дека од суштинско значење е зависноста меѓу двата сегмента. На пример, ако се разгледува првиот сегмент во (1б) (*Тој е зборлив*) независно од вториот (*ӣака ш̄ӣо е ӣрифай̄ен*), иако ни е познато значењето на секој збор во него (во првиот сегмент), според теоријата на семантичките блокови, значењето не ни е навистина достапно. Со други зборови, за да се утврди дека зборливоста е причина за прифатеност, треба да се има предвид целиот исказ, т.е. и сегментот *ӣака ш̄ӣо е ӣрифай̄ен*, а не само првиот (*Тој е зборлив*).

За да се согледа подобро зависноста меѓу двата сегмента, може да се споредат примерите (1) и (2) со (3)

Тој не е ӣрифай̄ен. Зборлив е. Му недост̄асува одмеренос̄ӣ.

- (3) (а) *Тој е зборлив, ӣака ш̄ӣо не е ӣрифай̄ен.*
(б) *Тој е зборлив; с̄е̄йак, ӣрифай̄ен е.*

Според гледната точка во (3), зборливоста не е предност, т.е. се изедначува со неодмереност, поради што поврзувањата се спротивни на тие во (1) и (2). Со други зборови, во (1) и (2) сегментот *Тој е зборлив* е интерпретиран како предност за прифатливоста, а во (3) – како хендикеп. Според тоа, теоријата на семантичките блокови го застапува гледиштето дека тој сегмент во (1) и во (2) е само синтаксички, а не и семантички идентичен во однос на (3). Или, формулирано од обратна перспектива, афирмацијата или негацијата на *ӣрифай̄ен е* (во вториот сегмент) е изведена како заклучок од првиот сегмент – *Тој е зборлив*, кој во примерите (1) и (2) е доблест, предност (отвореност, екстрoвертност), а во примерот (3) – недостаток, хендикеп (неодмереност). Во тоа се состои семантичката зависност меѓу двата сегмента (сп. Kiba ibid.).

Поимот̄ семантички блок

Според посоченото, интерпретацијата на сегментите на исказите во (1) и (2) е различна од интерпретацијата на сегментите на

исказите во (3). Очигледно е дека има семантичка блискост меѓу (1) и (2), од една страна, и меѓу (3а) и (3б), од друга, односно дека, како што беше укажано, во (1) и (2) зборливоста е причина за прифатеност, а во (3а) и (3б) – за неприфатеност.

Така, иако исказите во (1) и (2) се ориентирани кон спротивни заклучоци, како што беше посочено, во двата, на прифатеноста се гледа на ист начин (како на квалитет условен од зборливоста), со тоа што во (1) поврзувањето е очекувано (субјектот е зборлив, па следува последицата – прифатеност), а во (2) доаѓа до отстапка, изневерување на очекувањето (зборливоста ја има, но прифатеноста изостанува). Спротивно на тоа, во (3а) и (3б) на прифатливите луѓе се гледа како на такви што не треба да бидат зборливи (т.е. како на такви што треба да бидат одмерени или можеби дури и конспиративни). Разликата се состои во тоа што во (3а) недостатокот (зборливоста) доведува до очекуваната последица (неприфатеност), а во (3б) доаѓа до неочекувано продолжение: недостатокот (зборливоста) го има, но последицата (неприфатеноста) изостанува. На пример, за (3б) може да се претпостави контекст од типот на: *Зборливиите, во иринциј, не се ирифаиени, зашто се издаваат. Сепак, тој е исклучок – зборлив е, а ирифаиен. Ем анимира луѓе ем никогаши не се случило да изнесе нешто доверливо.*

Според тоа, од аспект на типот на зависноста меѓу двата сегмента, исказите во (1) и (2) припаѓаат на една целина, а исказите во (3) – на друга. Тие целини, кои ги групираат сите искази што влегуваат во ист тип семантичка зависност едни од други, се нарекуваат *семантички блокови*. Тие, всушност, ги обединуваат аргументативните аспекти (кои претходно беа дефинирани како гледна точка на еден збор и класификувани на нормативни и трансгресивни) (в. Carrel *ibid*, Kiba *ibid*.).

Поимите внатрешна и надворешна аргументација

Покрај посочените, се изделуваат и поимите *внатрешна* и *надворешна* аргументација. Карел (Carrel 2012) го посочува примерот *Дури и Пјер, кој е самоиник, дојде на инаугурацијата* и забележува дека може да се анализира на два начина. Според првиот, може да се разгледува аргументацијата што се развива во неговата внатрешност, па да се забележи дека *Пјер е самоиник, а сепак дојде на инаугурацијата* произлегува од внатрешната аргументација. Од друга страна, според вториот начин на анализа, интересот се насочува кон аргументациите во кои примерот се интегрира, што Карел го илустрира со примерот *Пјер, кој е самоиник, дојде на инаугурацијата, така што директорот е задоволен*, каде што продолжението (*така што директорот е*

задоволен) произлегува од надворешната аргументација на претходниот пример. Притоа, го посочува и примерот *Оваа лекција е моноџона* (преземен од Шарл Бали) и забележува дека една од неговите надворешни аргументации е *ќе излезам: Оваа лекција е моноџона (згодевна), и така шџо ќе излезам*.

Во таа смисла, исказите во (1) може да се продолжат како во (4)

(4) а) *Тој е зборлив, а заџоа – и џрифайџен. А џокму џоради џрифайџеносџа и ќе најредува.*

б) *Тој е зборлив, а заџоа – и џрифайџен. Како и да е: и џокрај џрифайџеносџа, нема да најредува⁵.*

Како што беше посочено, сите искази под 1 (вклучително и 1а, иако е со различна синтаксичка структура) припаѓаат на аргументативниот аспект зборлив ТАКА ШТО прифатен, кој се однесува на аргументацијата во внатрешноста на исказот. Од друга страна, може да се разгледува и аргументативното поврзување меѓу тој исказ и друг сегмент на дискурсот, надвор од исказот. Примерот (4) го илустрира токму тоа. Во таа смисла, во (4) додадениот исказ може да се интерпретира правилно само во целината на дискурсот. Во (4а) аспектот е нормативен (*џрифайџен ТАКА ШТО најредува*), а во (4б) – трансгресивен (*џрифайџен СЕПАК не најредува*). За продолженијата што се разгледуваат во надворешноста на еден сегмент се употребува терминот *надворешна аргументација*. Во зависност од тоа во кој дел од надворешноста на сегментот X се наоѓа, таа може да биде десна (X така што Y; X сепак не-Y) или лева (Z така што X; не-Z сепак X).

Како што посочува Киба (ibid.), поимите *внайџешна* и *надворешна аргументација* се однесуваат на секој израз. За поврзувањето *X и така шџо Y*, аспектот е условен од внатрешната аргументација на поврзувањето *X и така шџо Y*, од една страна, но и од надворешната аргументација на X и на Y (каде што влегуваат во релации со други сегменти), од друга страна.

Користена литература

Anscombre, Jean-Claude et Oswald Ducrot, 1995. *L'argumentation dans la langue*. 3e éd. Liège: Pierre Mardaga éditeur.

Armengaud, Françoise, 2007. *La pragmatique*. 3e éd. Paris: Presses Universitaires de France.

⁵ По тој исказ може да следува, на пример: *Ќе биде џрифайџен само додека не се издиѓне над груџиџе*.

Biglari, Amir, ed, 2013. *Les risques du discours: Rencontres avec Oswald Ducrot*. Paris: Édition Lambert-Lucas.

Carel, Marion, 2011. *L'Entrelacement argumentatif: Lexique, discours et blocs sémantiques*. Paris: Honoré Champion Editeur.

Carel, Marion, 2012, „Introduction“, *Argumentation et polyphonie: De Saint Augustin à Robbe-Grillet*. Paris: L'Harmattan: 7-58.

Charaudeau, Patrick et Dominique Maingueneau, ed., 2002. *Dictionnaire d'analyse du discours*. Paris: Seuil.

Ducrot, Oswald, 1984. *Le dire et le dit*. Paris: Les Éditions de Minuit.

Ducrot, Oswald et Jean-Marie Schaeffer, 1995. *Nouveau dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*. 3e éd. Paris: Édition de Seuil.

Ducrot, Oswald, 1980. *Les échelles argumentatives*. Paris: Les Éditions de Minuit.

Ducrot, Oswald, 2004. „Argumentation rhétorique et argumentation linguistique“, *L'argumentation aujourd'hui: Positions théoriques en confrontations*. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle.

Kida, Kohei, 2002. „Le concept d' argumentation interne: à quoi ça sert?“, *Les facettes du dire: Hommage à Oswald Ducrot*. Paris: Édition Kimé.

Paveau, Marie-Anne et Georges-Élia Sarfati, 2012. *Les grandes theories de la linguistique: De la grammaire comparé à la pragmatique*. Paris: Armand Colin.

Robrieux, Jean-Jacques, 2010. *Rhétoriques et argumentation*. 3e éd. Paris: Armand Colin.

Salsmann, Margo, 2012, „Du mot mensonge“, *Argumentation et polyphonie: De Saint Augustin à Robbe-Grillet*. Paris: L'Harmattan: 189-244.